

ઈચ્છા રહિત તપ જ નિર્વાણનું કારણ છે.
ઈચ્છા રહિયત તવ કરહિ અપ્પા અપ્પ મુણેહિ।
તત્ત લહુ પાવઙ્ગ પરમ ગઈ પુણ સંસાર ણ એહિ।।૧૩।।
વિણ ઈચ્છા શુચિ તપ કરે, જાણે નિજરૂપ આપ;
સત્ત્વર પામે પરમપદ, તપે ન ફરી ભવતાપ. ૧૩.

અન્વયાર્થ :- (અપ્પા) હે આત્મા! (ઈચ્છા રહિયત તવ કરહિ) જો તું ઈચ્છારહિત થઈને તપ કરીશ (અપ્પ મુણેહિ) અને આત્માનો અનુભવ કરીશ (તત્ત લહુ પરમગઈ પાવઙ્ગ) તો તું શીઘ્ર જ પરમ ગતિ પામીશ. (પુણ સંસાર ણ એહિ) પછી નિશ્ચયથી કદી સંસારમાં નહિ આવીશ.

વીર સંવત ૨૪૯૨, જેઠ વદ ૮, શનિવાર

તા. ૧૧-૦૬-૧૯૬૬

ગાથા-૧૩ થી ૧૫. પ્રવચન નં. ૫

આ 'યોગસાર' શાસ્ત્ર છે. 'યોગીન્દ્રદેવ' એક મુનિ થયા છે. દિગંબર સંત. એમણે આત્માના અંતર યોગ એટલે વેપાર, એનો સાર વર્ણવ્યો છે. જેનાથી આત્મવેપારથી કલ્યાણ અને મુક્તિ થાય. બાર ગાથા થઈ ગઈ છે. તેરમી. 'ઈચ્છા રહિત તપ જ નિર્વાણનું કારણ છે.' તેરમી ગાથા.

ઈચ્છા રહિયત તવ કરહિ અપ્પા અપ્પ મુણેહિ।
તત્ત લહુ પાવઙ્ગ પરમ ગઈ પુણ સંસાર ણ એહિ।।૧૩।।

'અપ્પા' નામ આત્મા ઈચ્છા રહિત તપ કરી. કર્તા પોતે આત્મા આત્માને જાણે. શું કહે છે? આત્મા પોતાના શુદ્ધ આનંદ પવિત્ર સ્વરૂપને જાણી અને શુભ ને અશુભ ઈચ્છા જે રાગ, તેને રોકી અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તપ એટલે લીનતા (કરે). પોતાનું શુદ્ધ પવિત્ર સ્વરૂપ, તેમાં તપવું એટલે લીન થવું, એને અહીંયાં તપ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

ઈચ્છા રહિત. ઈચ્છા એટલે શુભાશુભ રાગ રહિત. એટલે કે આત્મા શુદ્ધ પવિત્ર સ્વરૂપ, પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત એવા સ્વભાવનું જ્ઞાન કરી અને તે સ્વભાવમાં પુણ્ય-પાપની ઈચ્છાને રોકી સ્વરૂપમાં લીન થાય તેને અહીંયાં તપ કહેવામાં આવે છે. એ તપથી આત્માની મુક્તિ થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ખૂબ કરે છે.

ઉત્તર :- કોણ કરે છે?

મુમુક્ષુ :- આપણા પર્યુષણ આવે ત્યારે કરે છે.

ઉત્તર :- એ બધા લાંઘણું કરે છે. લાંઘણ કરે છે, લાંઘણ. શેઠ! આ પર્યુષણમાં બધા શું કરે છે?

‘इच्छा रहियउ तव करहि’ ઈ શબ્દ શું છે? કે, આત્મા વસ્તુ સ્વરૂપે ઈચ્છા રહિત છે. આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ અનંત આનંદની મૂર્તિ આત્મા છે. એમાં ઈચ્છા જ નથી. તો એમાં ઈચ્છા નથી તો ઈચ્છા જે છે તેના તરફનો આશ્રય, લક્ષ, રુચિ છોડી અને જેમાં ઈચ્છા નથી એવો આત્મા, અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને લીનતા, એમાં લીનતા, શુદ્ધ સ્વરૂપમાં શુદ્ધઉપયોગરૂપી લીનતા, શુદ્ધ સ્વભાવમાં શુદ્ધ આચરણરૂપી તપના, એનાથી સંવર અને નિર્જરા થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? અશુભભાવ હોય તો પાપ થાય, શુભભાવ દયા, દાન હોય તો પુણ્ય થાય. એ ધર્મ નહિ. સમજાય છે કાંઈ?

‘इच्छा रहियउ तव करहि’ તપ નામ આત્માની લીનતા. બીજી ભાષાએ કહીએ તો વીતરાગતામાં લીનતા અને રાગનો અભાવ. સમજાય છે કાંઈ? ઈચ્છા રહિત એટલે સરાગતાનો અભાવ અને તપ એટલે શુદ્ધતામાં લીનતા, શુદ્ધતામાં લીનતા અને શુભાશુભ પરિણામનો અભાવ. એને અહીંયાં મુક્તિનું કારણ તપ કહેવામાં આવે છે. ભારે વ્યાખ્યા, ભાઈ! કહો, સમજાણું કાંઈ?

આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ આનંદમૂર્તિ, એના ભાન વિના એકલા અપવાસ આદિ કરે એ તો રાગની મંદતા હોય તો મિથ્યાત્વ સહિત એમાં પુણ્ય બાંધે. જન્મ-મરણના અંત ને ધર્મનું સ્વરૂપ એને કહેવામાં આવતું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘इच्छा रहियउ तव’ નાસ્તિથી વાત કરી પછી તપથી અસ્તિથી કીધી. ભગવાનઆત્મા, આમ કહ્યું ને? ‘अप्पा अप्प मुणेहि’ પોતાના શુદ્ધ વીતરાગી એનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ, નિર્દોષ અકષાય એનો સ્વભાવ એને જાણે એટલે જાણીને એમાં લીન થાય તેનું નામ ઈચ્છા રહિત તપ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આત્માને જાણ્યા વિના તપ જ ન થાય?

ઉત્તર :- આત્મા એટલે શું પણ? આત્મા એટલે કે રાગરહિત આત્મા. રાગરહિત આત્મા, એના સ્વભાવના જ્ઞાન વિના એમાં ઠરે શી રીતે?

મુમુક્ષુ :- ધર્મ તો છે ને?

ઉત્તર :- ધર્મ કોને કહેવાય? ધર્મ કહેવો કોને? આત્મા પરમાનંદ આનંદનું ભાન હોય એ આનંદમાં ઠરે એનું નામ ધર્મ છે. આત્મામાં આનંદ છે. અતીન્દ્રિય આનંદ, હું અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છું એવું જેને જ્ઞાન નથી એ એમાં ઠરે કેમ? લલચાય કેમ? અતીન્દ્રિય આનંદ

પોતામાં ન ભાસે એ એમાં લલચાયને ઠરે કેમ? જેને પુણ્ય-પાપના પરિણામમાં ઠીક લાગતું હોય એ ન્યાંથી ખસે કેમ? સમજાણું કાંઈ? કહો, સમજાય છે કે નહિ આમાં? 'રતિભાઈ'!

અસ્તિ-નાસ્તિ કરી, જુઓ! 'इच्छा रहियउ' અને 'तव करहि'. એમ કહ્યું છે ને? 'तव करहि' અસ્તિ છે અને 'इच्छा रहियउ' નાસ્તિ છે. એટલે શું કહ્યું? કે, ભગવાન અસ્તિસ્વરૂપે પહેલું કહ્યું કે, હે આત્મા! 'अप्प मुणेहि'. આત્મા જ્ઞાન, ચૈતન્ય, દર્શન, આનંદ, નિર્દોષ પૂર્ણ અનંત સ્વભાવ પિંડ એવો ભગવાન, એને જાણ. કેમ? કે, એ ઇચ્છા વિનાની ચીજ છે અને ઇચ્છા વિનાની ચીજ છે એમાં ઇચ્છાને ટાળીને સ્વરૂપ એવું શક્તિએ વીતરાગ છે એમાં ઠર. એને અસ્તિરૂપ તપ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાતું બહુ પડે, ભાઈ! અપવાસ કરવો હોય, ઓળી કરવી હોય તો ઝટ પકડાય પણ ખરું, લ્યો!

મુમુક્ષુ :- શું પકડાય?

ઉત્તર :- આ કંઈક કરીએ છીએ એમ એને લાગે.

અહીં તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા, જેને એક સેકંડના અસંખ્ય ભાગમાં ત્રણકાળનું જ્ઞાન હતું એ પરમેશ્વર વીતરાગ તીર્થંકર એમ ફરમાવે છે, ભાઈ! એ આત્મા જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ, પવિત્ર આનંદ સ્વરૂપ, એમાં ઠર, લીન થા એને તપ કહેવાય છે. એમાં લીન થયો એટલે ઇચ્છા રોકાઈ ગઈ. ઇચ્છા રોકાઈ ગઈ, સ્વરૂપમાં લીન થયો આ એને મુક્તિનો માર્ગ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? કહો, 'રતિભાઈ'! શું કરવું આ?

'इच्छा रहियउ तव करहि' 'करहि'. એ ભગવાનઆત્મા...! બહુ ટૂંકા શબ્દોમાં એકલો સાર જ ભર્યો છે. 'યોગસાર' છે ને? યોગ એટલે સ્વરૂપમાં જોડાણ કરીને ઠરવું. એ ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદની સત્તાનો સ્વભાવ ભરેલો પ્રભુ, એની લાલચમાં દષ્ટિ (ગઈ). ઇચ્છાઓની શુભાશુભની વૃત્તિઓને રોકી, રોકી કહેવું એ પણ એક નાસ્તિથી વાત છે, પણ સ્વરૂપમાં.. 'ઇચ્છા રહિત' શબ્દ કહ્યો છે ને? સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાયકની સત્તાનું ભાન, એમાં દષ્ટિ અને સ્થિરતા કરતાં ઇચ્છા રોકાઈ જાય છે અને સ્વરૂપમાં લીનતા થાય છે તેને અહીંયાં તપ અને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? તપ એટલે આહાર ન ખાવો ને ફલાણું દૂધ ખાધું ને દહીં ન ખાધું માટે તપ થઈ ગયા એમ છે નહિ. એ બધી લાંઘણું છે. લાંઘણ. અહીં તો ચારિત્રની રમણતા એ તપ છે. સમજાણું કાંઈ?

અનાદિથી આમ રાગમાં રમે છે. પુણ્ય-પાપના રાગના વિકલ્પમાં રમે છે એ સંસાર છે. સમજાણું કાંઈ? એ પુણ્ય-પાપના રાગથી ખસીને જેમાં પુણ્ય-પાપ નથી એવો ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ, એમાં ઠરવું એને ખરેખર મુક્તિનો ઉપાય અને તપ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આત્માને જાણ્યા પછી ઠરવાની વાત છે.

ઉત્તર :- જાણ્યા વિના શી રીતે ઠરે?

મુમુક્ષુ :- જાણવા માટે તપ કરવું ને?

ઉત્તર :- તપ શું કરે? ધૂળ. જાણવા માટે તપ કરતા હશે? કહો, તમારું નામ જાણવું હોય તો કેટલા અપવાસ કર્યે નામ જણાય? જોડે માણસ ઊભો હોય, મારે પૂછવું નથી, જાણવું નથી. કહો, કેટલા તપે જણાય?

મુમુક્ષુ :- પેલાને વિચાર થાય કે આ કાંઈક માગે છે.

ઉત્તર :- પૂછવું પડે ને એને? પૂછવું પડે ને, તમે કોણ છો? તમારું નામ શું છે? હેં? તડકે ઊભો રહે તો?

મુમુક્ષુ :- પણ લૌકિક તપ અને આ લોકોત્તર જુદી વાત છે ને!

ઉત્તર :- લૌકિકમાં બીજું હોય અને લોકોત્તરમાં બીજું હોય, એમ હશે? આ તો દષ્ટાંત છે. કોઈપણ માણસનું જાણવું હોય, એની પીછાણ કરવી હોય તો એ ગુંજામાંથી પાંચ લાખ રૂપિયા આપી દ્યે તો નામ જણાય જાય? કહો, 'રતનલાલજી'! ગુંજામાંથી બીજાને આપી દે તો? ઈ દાને ન થાય. બે-ચાર દિ' મૌન રહી જાય. નામ જણાય જાય? બે-ચાર દિ' ખાય નહિ. એમાં નામ જણાય જાય? સમજાય છે કાંઈ? નામ જણાવાનું તો જે અજ્ઞાન છે તેને જ્ઞાન દ્વારા જ અજ્ઞાન નાશ થાય છે. તમારું નામ શું છે? અત્યારે પૂછે ને, આપનું શુભ નામ શું છે? એમ શું કાંઈક કહે છે ને? હેં? આપનું શુભ નામ, એવી બધી ભાષા છે ને? શું કહે છે? એવું કાંઈક કહે છે ને? આપનું શુભ નામ શું છે? એમ પૂછે. ત્યારે કહે કે, અમારું નામ ફલાણું છે.

અહીં કહે છે, હે આત્મા! તું કોણ છો? એમ અહીં કહે છે. તારું નામ એટલે તું કેમાં રહેલો છો? તું શેમાં રહેલો છો? તને કઈ રીતે ઓળખવો? 'અપ્પા અપ્પ મુણેહિ' એમ શબ્દ છે. આત્મા પોતાના આત્માનું જ્ઞાન કરે કે, આ આત્મા.. આ આત્મા. જાણનાર, દેખનાર, આનંદ, શુદ્ધતા, વીતરાગતા એવું જે આત્માનું સ્વરૂપ એ આત્મા. એમ જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ કરીને રાગથી ખસીને સ્વરૂપમાં ઠરે એને અહીંયાં તપ અને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કોઈ અપવાસ નહિ કરે.

ઉત્તર :- કોણ અપવાસ કરતું હતું? અપવાસ કરે છે, અપવાસ-માઠી વાસ. ઉપવાસ ક્યાં છે? ઉપ એટલે આત્મામાં સમીપમાં જઈને ઠરવું એનું નામ ખરેખર ઉપવાસ છે. સમજાણું કાંઈ?

'તત્ત્વ લહુ પાવઙ્ગ પરમ ગર્હ' ભાષા આમ છે. કેમકે જેમાં મોક્ષસ્વરૂપ ભવગાનઆત્મા છે એમાં લીન થયે, 'લહુ' નામ શીઘ્ર-અલ્પ કાળમાં 'પાવઙ્ગ પરમ ગર્હ' તે પરમ ગતિને પામે છે. પરમ ગતિ નામ પૂર્ણાનંદ મોક્ષ દશાને પામે છે. એને પછી ચાર ગતિ હોતી નથી અને પરમ ગતિ પામ્યા પછી એને ફરીને અવતરવું પડતું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? 'તત્ત્વ લહુ પાવઙ્ગ પરમ ગર્હ પુણ સંસાર ણ એહિ' બે, અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. જેણે ભગવાનઆત્મામાં

શુદ્ધતાના સ્વભાવનો વિશ્વાસ કરી અને વિશ્વાસે તેમાં રમી અને તે દ્વારા પરમ ગતિને પ્રાપ્ત કરી તે સંસાર ફરીને પામતો નથી. 'પુણ સંસાર ણ એહિ' પછી નિશ્ચયથી કઠી સંસારમાં નહિ આવીશ.' એમ કહીને જેને પરમ ગતિ પ્રાપ્ત થઈ અને પછી અવતાર હોઈ શકે નહિ. દુનિયાના કહે છે ને, ભઈ! ભક્તોની ભીડ (ભાંગવા) અવતાર ધારણ કરવા પડે. શું કહેવાય? રાક્ષસોને મારવા માટે (અવતાર લે). એવું સ્વરૂપ છે નહિ. એ વસ્તુને સમજતા નથી.

અહીંયાં પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ઠરવાથી પાછો ફરતો નથી તે ઠરવાથી પૂર્ણ મુક્તિ થયે ઇ પાછો ખસીને અવતરે, એ ત્રણકાળમાં બને નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? અતીન્દ્રિય આનંદની પૂર્ણતામાં લીન થયો એ અતીન્દ્રિય આનંદમાંથી પાછો ખસે? હૈં? માખી જેવું (જંતુ) એક સાકરનું ગળ્યું પડ દેખીને ચોંટી છે તો ખસતું નથી. ભલે એની પાંખ ચોંટી જાય, શરીરમાં થોડું મર્દન (થાય), સાકર લેતા આમ હાથમાં આવી જાય પણ મીઠાશને આડે છોડતું નથી. ન્યાંથી ઊડતી નથી. એમ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ, એનો જેને પહેલો વિશ્વાસ આવ્યો છે, વિશ્વાસ કેમ (આવ્યો છે)? જ્ઞેય નામ એનું જ્ઞાન કરીને કે, આ આત્મા આનંદ અને શુદ્ધ છે. એમ જ્ઞાન કરીને જેને વિશ્વાસ આવ્યો અને વિશ્વાસ આવીને એમાંથી આનંદ પ્રગટ થશે. એમાં ઠરે છે, લીન થાય છે, તપે છે, લીનતા કરે છે એને અલ્પ કાળમાં મોક્ષસ્વભાવ એવો પોતાનો એ પર્યાયમાં પૂર્ણ દશાને મુક્તને પામે છે. 'સંસાર ણ એહિ' સંસાર નહિ પામે. અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. પૂર્ણાનંદની દશાને પ્રાપ્ત કરે તે સંસારને પામે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'શીતલપ્રસાદે' વચમાં જરી એવો અર્થ કર્યો છે, હોં! જુઓ! 'પોતાના જ શુદ્ધ આત્માના શ્રદ્ધાને અને જ્ઞાનમાં તપવું, લીન થવું તે નિશ્ચય તપ છે.' એવું જરીક કર્યું છે. થોડુંક ઠીક કરે છે. ઇ પછી કર્યું છે, એ ખબર છે, એ ખબર છે. 'નિમિત્તનો સંયોગ મેળવવાથી ઉપાદાનની પ્રગટતા થાય છે.' એ બધું એમ જ ચાલે. આપણે તો ઓલું સવળું સવળું લઈ લેવું. સમજાય છે કાંઈ? એને નિમિત્તનું મૂળ હતું ખરું ને! 'નિમિત્તનો સંયોગ મેળવવાથી..' મેળવતો હશે? એ તો એમ કહેવું છે કે, ઓલા બાર પ્રકારના તપનો વિકલ્પ આવે છે ને? એમ આવે છે, એટલું. સમજાણું કાંઈ? પછી તો એની વ્યાખ્યા લાંબી કરી, એનું કાંઈ નહિ. કહો, એ તેર ગાથા થઈ. તેરમી થઈ ને?

પરિણામોથી જ બંધ અને મોક્ષ થાય છે.
 પરિણામે બંધુજિ કહિત મોક્ષ વિ તહ જિ વિયાણિ ।
 ઇત્ત જાણેવિણુ જીવ તુહં તહ ભાવહુ પરિયાણિ ॥૧૪॥
 બંધ-મોક્ષ પરિણામથી, કર જિનવચન પ્રમાણ;
 નિયમ ખરો એ જાણીને, યથાર્થ ભાવો જાણ. ૧૪.

અન્વયાર્થ :- (પરિણામે બંધુજિ કહિત) પરિણામોથી જ કર્મનો બંધ કહેવામાં આવ્યો છે (તહ જિ મોક્ષ વિ વિયાણિ) તેવી જ રીતે પરિણામોથી જ મોક્ષ જાણ. (જીવ) હે આત્મનું! (ઇત્ત જાણે વિણુ) આમ સમજીને (તુહં તહ ભાવહુ પરિયાણિ) તું તે ભાવોને ઓળખ.

ચૌદ. 'પરિણામોથી જ બંધ અને મોક્ષ થાય છે.' આ ગાથા જુઓ સમજવા જેવી છે. મોટો ગોટો અત્યારે ઊઠે છે ને?

પરિણામે બંધુજિ કહિત મોક્ષ વિ તહ જિ વિયાણિ ।
 ઇત્ત જાણેવિણુ જીવ તુહં તહ ભાવહુ પરિયાણિ ॥૧૪॥

'કહિત' ભગવાને કહ્યું એમ પાછું સિદ્ધ કરે છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે 'પરિણામોથી જ કર્મનો બંધ કહેવામાં આવ્યો છે...' શું કહે છે? તારા પરિણામ જે છે એ પરિણામથી બંધન થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? કોઈ જીવની હિંસા કે દયા (કરે), એનાથી બંધન થતું નથી, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બીજા શાસ્ત્રમાં એમ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- બીજા શાસ્ત્રમાં તો નિમિત્તની વાત કરી હોય. શું કરે?

મુમુક્ષુ :- બે કથન માનવા પડે ને?

ઉત્તર :- એક જ કથન યથાર્થ છે એને બીજું કથન ઉપચાર, ઇ જાણવા લાયક છે. આ શું કહ્યું? પરિણામે બંધ ભગવાને કહ્યો છે.

મુમુક્ષુ :- એકાંત થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- એકાંત પરિણામે બંધ (થાય) એ સમ્યક્ એકાંત જ છે. કહો, ઇ તો આવ્યું છે ને? આમાં નાખેલું. ઓલામાં આપણે નહિ..? આમાંય ક્યાંક નાખ્યું છે. 'સમયસાર'માં આવે છે ને? 'અજ્ઞવસિદેણ વંધો સત્તે મારેત મા વ મારેત । એસો વંધસમાસો જીવાણં ણિચ્છયણયસ્સ । ૨૬૨ ।।' ભગવાન પોતે 'સમયસાર'માં એમ કહે છે કે, કોઈ વસ્તુને આશ્રયે બંધ થતો નથી. પર જીવ મરે, ઇ વસ્તુનો આશ્રય ઇ. જીવ મરે, બચે, લક્ષ્મી એના આશ્રયે બંધ થતો નથી. શરીરની ક્રિયા, શરીરની ક્રિયા, જીવનું બહારનું મરવું કે જીવવું કે લક્ષ્મીનું આવવું કે લક્ષ્મીનું જવું, તે કોઈ પરવસ્તુને આશ્રયે બંધ થતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પરને કારણે બંધ ન થાય?

ઉત્તર :- બંધ થતો જ નથી.

મુમુક્ષુ :- એકાંત થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- એકાંત જ છે. પરિણામે બંધો. આ શું કહે છે? જેવા તારા પરિણામ-શુભ અને અશુભ, 'પરિણામ' શબ્દે અહીંયા (એમ અર્થ છે). મિથ્યાત્વભાવ અને શુભ-અશુભ પરિણામ, એ તારા પરિણામથી બંધ છે. કર્મના ઉદયથી બંધ છે, એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- 'ગોમ્મટસાર'નું શું કરશું?

ઉત્તર :- 'ગોમ્મટસાર'નું ઈ કરવું. કહો, સમજાણું આમાં? તારા ભાવ, આ સ્વરૂપની સન્મુખતાને છોડી દઈ, શુદ્ધ સ્વભાવની સન્મુખતાને છોડી દઈ પર સન્મુખતાના પરિણામ તે તારા પરિણામ બંધનું કારણ એક જ છે. શું કહ્યું સમજાણું આમાં?

બે વાત-(૧) આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, એની સન્મુખતાના પરિણામ તે મોક્ષનું કારણ. એના સન્મુખતાથી તારા વિમુખ પરિણામ, કર્મને લઈને એ જીવ મરે (એમ નહિ). અહીં તો પરિણામે બંધ કહ્યો એમાં ક્યાં આવ્યું? 'વત્યું પડુચ્ચ' ના પાડી. વસ્તુથી નથી. વસ્તુ એટલે કઈ? મરવું, જીવવું તો નથી, એમ એમાં આવ્યું કે નહિ? ભાઈ! સામે જીવ મરે, પૈસા હોય છતાં, આ શરીરનું નિમિત્ત થઈને કોઈ છ કાય જીવ મરે એની સાથે બંધનું કારણ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભલે એ પરિણામમાં એ ચીજ નિમિત્ત હો, પણ એ બંધનું કારણ નથી. બંધનનું કારણ તો તારા સ્વ-સ્વભાવથી વિમુખપણામાં અને પરસન્મુખથી સન્મુખપણાના પરિણામ, પુણ્ય-પાપના, મિથ્યાત્વના તે એક જ પરિણામ બંધનું કારણ છે. આહાહા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- બીજે ઠેકાણે બીજું લખ્યું છે.

ઉત્તર :- બીજે લખ્યું જ નથી. બીજે એમ કહે? એક ઠેકાણે આમ કહે અને એક ઠેકાણે આમ કહે, મૂરખ છે? મૂર્ખ હોય એ એવો ઊંધો અર્થ કરે. સમજાણું કાંઈ?

'परिणामे बंधुजि कहित' 'कहित' (કહ્યું છે), દેખો! પરિણામથી કર્મનું બંધ છે, ભાઈ! પ્રભુઆત્મા શુદ્ધ અખંડાનંદ, એનાથી વિમુખ પરસન્મુખના પરિણામ, એ એક જ પરિણામ બંધનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ? 'तह जि मोक्ख वि वियाणि' 'તેવી જ રીતે પરિણામોથી જ મોક્ષ જાણ.' એમ, જુઓ! છે ને? એની સાથે સંબંધ છે ને? તેમ જ મોક્ષ 'वि वियाणि' એટલે? જેમ પરિણામ પોતાના અશુદ્ધ, અશુદ્ધ મિથ્યાત્વના, પુણ્ય, શુભાશુભભાવના, અવ્રતના, પ્રમાદના, કષાયના એવા જે તારા પરિણામ પરસન્મુખના ભાવ, એ જ પરસન્મુખને ઉત્પન્ન કરાવનારા, બંધને ઉત્પન્ન કરાવનાર એ ભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

વીતરાગ કહે છે એમ તો આચાર્ય પોતે પોકારે છે. 'तह जि' તેમ જ હે આત્મા! તારા પરિણામથી મોક્ષ એમ 'वियाणि', એમ કહે છે. તારા પરિણામથી તને મોક્ષ છે. પરિણામ

એટલે? મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, મિથ્યાચારિત્રનો નાશ અને સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રના પરિણામ, એ પરિણામથી તારો મોક્ષ છે. ઓહો...હો...! ઘણું નાખ્યું આમાં તો! સમજાણું કાંઈ? તારા જેવા ભગવાન પ્રભુ(ની) સ્વસન્મુખતાને છોડી અને પરસન્મુખતા અને પોતાની વિમુખતા એવા જે મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય આદિના શુભાશુભ પરિણામ એ જ બંધનું (કારણ છે), પરિણામ બંધનું કારણ છે. એમ ભગવાન તીર્થંકરોએ સો ઇન્દ્રોની ઉપસ્થિતિ, ગણધરોની હયાતીમાં આમ ભગવાન કહેતા હતા. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘તેવી જ રીતે પરિણામથી જ મોક્ષ જાણ.’ ભાષા જુઓ! ‘તહ જિ મોક્ષ વિ વિયાણિ’ એમાં આવી જાય એ તો. સમજાય છે કાંઈ? ‘તેવી જ રીતે...’ ‘જ’ છે ને? ‘જિ’. તેમ જ ‘પરિણામથી જ મોક્ષ જાણ.’ ભારે ભાષા! ભગવાનઆત્મા, અહીં તો ભગવાનઆત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની સન્મુખતાના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એવા નિશ્ચય રત્નત્રયના પરિણામ, તે જ મોક્ષનું કારણ (છે), એમ તું જાણ એમ ભગવાન કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં? એ..ઈ...! આહાહા!

સન્મુખ, સન્મુખ અને વિમુખ, એક વાત છે. એક વાત છે. ભગવાનઆત્મા પોતાની શુદ્ધ સંપદાને છોડી, એના માહાત્મ્યને મૂકી અને પરવસ્તુની પોતા કરતાં અધિકપણે કિંમત કરવા જાય, આ ઠીક છે અને આ ઠીક નથી, એવા મિથ્યાત્વના પરિણામ અને એની સાથે આ અનુકૂળ ને પ્રતિકૂળ એવા જે ઈષ્ટ-અનિષ્ટ પરિણામ, શુભાશુભ, બસ! એ એક જ બંધનું કારણ છે. બંધન નામ ચાર ગતિમાં રખડવાનું આ એક પરિણામ કારણ છે. નવા કર્મ બંધાય એ તારા પરિણામથી બંધાય છે. એ ક્રિયાથી નહિ. પરજીવ મરે કે પરજીવ બચે કે લક્ષ્મી ઝાઝી રહે કે લક્ષ્મી થોડી રહે કે લક્ષ્મી દાનમાં આપવાની ક્રિયા થાય કે લક્ષ્મી રાખવાની કંજુસાઈથી ક્રિયા થાય તો એ લક્ષ્મીને જીવવું મરવું એ બંધનું કારણ નથી. ‘મોહનભાઈ’! તારા તેના તરફના જેટલા અધિપૂર્વકની આસક્તિના પરિણામ (થાય) તે એક જ બંધનું કારણ છે. આ એક કારણ સિદ્ધ કરવું છે પછી બીજું કારણ નથી. પોતે પરિણામ બંધનું કારણ અને કર્મ પણ બંધનું કારણ (એમ નથી).

મુમુક્ષુ :- કારણ-કાર્ય મિમાસામાં કીધું છે ઈ નક્કી થાવું જોઈએ ને!

ઉત્તર :- બધું આવી ગયું. આ કારણ છે ત્યાં બીજું ભલે નિમિત્ત કહેવામાં આવે. એ તો ‘ફૂલચંદજી’એ બહુ કીધું, પાછળથી કીધું પછી કાયાને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે, એમ થોડું કીધું. શું કરે પણ? ક્યાંક બચાવ કરીને વળી ઘોડો ઓલો થઈ જાય. એણે ઈ નાખ્યું છે. કાયાથી ધર્મ ન થાય અને કાયાથી બંધ ન થાય, એમાં નાખ્યું છે. નિમિત્ત કહેવાય છે, એમ કહ્યું છે ને? એનો અર્થ શું પણ? કહો, ‘રતિભાઈ’! આ બધા ઝગડા ચારે કોર છે. હેં? આહાહા...!

શ્રોતા :- ચારે કોર ઝગડા વર્તમાનમાં વર્તે છે.

કહે છે, ભગવાનઆત્મા પોતાના શુદ્ધ આનંદ સ્વભાવને ભૂલી અને ક્યાંય પણ પુણ્ય-પાપના ભાવમાં અને પરમાં સુખ છે, એવી માન્યતાના પરિણામ તેને સંસારના બંધનું કારણ છે અને તે જ પરિણામથી ગુંદાટ ખાતા, ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રભુ છે એના સન્મુખના શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને વિશ્વાસના પરિણામ અને સ્થિરતાના પરિણામ, બસ! એ પરિણામ જ મોક્ષનું કારણ છે. કહો, દેહની ક્રિયા મોક્ષનું કારણ નથી, એમ કહે છે. ઓલો કહે, દેહની ક્રિયા મોક્ષનું (કારણ છે).

મુમુક્ષુ :- સિદ્ધ કર્યું છે કે દેહથી મોક્ષ થાય.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય થતું નથી. મફતનો.. આવા ને આવા. વ્યવહારનું કથન કર્યું ત્યાં ચોટીને પડ્યો. આહાહા..! ગળે વળગ્યો, ગળે.

મુમુક્ષુ :- શરીરથી મોક્ષ થાય.

ઉત્તર :- શરીરથી મોક્ષ થાય અને શરીરથી બંધ થાય. ભગવાનને જુઓ ઉદયભાવ છે એ ક્ષાયિકનું કારણ થાય છે. અરે..! સાંભળને. એ તો કહે છે કે, નિર્જરા થઈ ગઈ એ અપેક્ષાએ એને ક્ષાયિક કહ્યું છે.

અહીં તો કહે છે, મોક્ષ પણ આત્માના શુદ્ધ પરિણામથી થાય, દેહની ક્રિયાના નિમિત્તથી નહિ. દેહની ક્રિયાના નિમિત્તથી મોક્ષ થાય નહિ. આહાહા..! સ્વભાવના મહિમાના, વિશ્વાસના સ્વભાવના મહિમાનું જ્ઞાન, સ્વભાવના મહિમાનો વિશ્વાસ અને સ્વભાવના મહિમામાં જ લીન. હેં? તે સ્વ-અભિમુખના પરિણામ, ભગવાનના સન્મુખના પરિણામ એ ભગવાનઆત્માને મુક્તિનું કારણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? હવે, આ પૈસા-બૈસા કાંઈ પાંચ-પચાસ લાખ મળે અને બે-પાંચ લાખ ખર્ચે તો એમાંથી કાંઈ મુક્તિ થાય કે નહિ? હેં? અહીંયાં તો કહે છે કે, આ દઉં છું એવો રાગનો મંદ વિકલ્પ છે ને, એ બંધનું કારણ છે. કારણ કે પરસન્મુખના પરિણામ છે. હેં? કહો, 'હરિભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- ... ભાવ હોય..

ઉત્તર :- ભાવ પણ એને માને શું? કે, આ બંધભાવ છે. બંધભાવ છે એમ જાણ્યું એટલે થઈ રહ્યું. આ બંધભાવ છે. મારા મુક્તિના થવાના એ પરિણામ નથી. મોક્ષ થવાના, છૂટવાના એ પરિણામ નથી. એ બંધાવાના પરિણામ છે. અબંધસ્વરૂપી ભગવાનને બંધાવાના પરિણામ છે. અબંધસ્વરૂપી ભગવાનઆત્માને સ્વસન્મુખના અબંધ પરિણામ તે જ મુક્તિનું કારણ છે. આહાહા..! અરે...! આ તો બહુ ટૂંકામાં 'યોગસાર' છે ને? આમ સ્વરૂપના સન્મુખનો વેપાર તે પરિણામ મુક્તિનું કારણ અને સ્વરૂપથી વિમુખ પરના દયા, દાન, વ્રતાદિના બધા પરિણામ એ બધું બંધનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? પછી સમ્યગ્દષ્ટિ હો કે મિથ્યાદષ્ટિ હો, બધાને જે પરિણામ બંધના થયા, અશુદ્ધ તે બંધનું જ કારણ છે. (શ્રોતા : પરસન્મુખ થાય તેને)

સમ્યગ્દષ્ટિને પણ જેટલા વ્રતાદિના પરિણામ આવે, એ બધા પરસન્મુખના પરિણામ છે. એટલું એને બંધનું જ કારણ છે. જેટલા સ્વસન્મુખના શુદ્ધ પરિણામ, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને વિશ્વાસ ઠર્યો, બસ! એ જ પરિણામ પૂર્ણ નિર્મળ પરિણામરૂપી મુક્તિ, પૂર્ણ નિર્મળ પરિણામરૂપી મુક્તિ, મુક્તિ એટલે પરિણામ શુદ્ધ છે, પૂરાં પરિણામ. સમજાણું કાંઈ? એ શુદ્ધ પરિણામ તે શુદ્ધ મુક્તિના પરિણામનું કારણ છે. અશુદ્ધ પરિણામ તે નવા કર્મબંધનમાં નિમિત્ત છે, રખડવાનું કારણ છે. સમકિતીને પણ જેટલા અશુદ્ધ પરિણામ છે એ સંસારનું કારણ છે.

મુમુક્ષુ :- સમકિતીને તો પરપદાર્થથી લાભ છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય લાભ થતો નથી. લાભ કોને થાય?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર અપેક્ષાએ, શ્રદ્ધા અપેક્ષાએ તો લાભ થયો.

ઉત્તર :- ચારિત્ર, ચારિત્ર સ્વરૂપમાં રમણતા એ ચારિત્ર છે. પરથી લાભ થાય છે? સમજાણું કાંઈ?

‘इत्त जाणेविणु जीव’ જુઓ! ‘વિયાણિ’ કીધું ને? ‘મોક્ષ વિ તહ જિ’ જાણ. ભગવાનઆત્માના પૂર્ણાનંદના શુદ્ધ મુક્તિના પરિણામ તે શુદ્ધ છે, એ પરિણામથી જ મુક્તિ (છે) એમ તું જાણ. કોઈ નિમિત્તથી ને ક્રિયાકાંડથી મુક્તિ નથી. વ્રતાદિના પરિણામ બંધનું કારણ છે, મુક્તિનું કારણ નથી એમ જાણ. જાણ એમ નહિ પણ વિ-જાણ. સમજાય છે કાંઈ?

‘इत्त जाणेविणु जीव’ એને જાણીને ‘હે આત્મનૂ! આમ સમજીને તું તે ભાવોને ઓળખ.’ બેય ભાવની, હોં! બેય ભાવની (ઓળખાણ કર). પરસન્મુખના પરિણામનું જ્ઞાન કર અને સ્વસન્મુખના પરિણામનું જ્ઞાન કર.

મુમુક્ષુ :- ઈ પરિણામ ઓળખાતા હશે?

ઉત્તર :- આ શું કહે છે? જાણવાનું આ શું કહ્યું?

મુમુક્ષુ :- આ કાળે ન જણાય.

ઉત્તર :- લે, આ કાળે ન જણાય તો કોને આ વાત કરે છે? આત્મા ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એના સન્મુખના પરિણામને જાણ અને એનાથી વિમુખ જેટલા પરિણામ થાય એને જાણ. એમ સમ્યગ્દષ્ટિને કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

જ્ઞાન તો બેય કરવાનું છે કે, આ જેટલા પરિણામ શુદ્ધ સ્વભાવની સન્મુખના, ઈચ્છા રહિતના, શુદ્ધઉપયોગના, શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનના, જ્ઞાનના, શાંતિના એ જ પરિણામ એકલા મુક્તિનું અથવા સંવર, નિર્જરારૂપ છે અને મુક્તિનું કારણ છે. સંવર, નિર્જરા એ પરિણામ છે. જેટલા પરસન્મુખના પરિણામ (થાય) એ આસ્રવ ને બંધરૂપ છે, એ આત્માને હિતકર નથી. એમ વિજાણ, એમ જ્ઞાન કર. સમજાણું કાંઈ? કેટલામી ગાથા ચાલે છે આ? ચૌદમી. આહાહા...! ચૌદમું, ચૌદમું. ચૌદમી ગાથા ચાલે છે, હોં!

‘તુહું તહ’ ‘તું તે...’ ‘માવહુ પરિયાણિ’ એ ભાવની તું ઓળખાણ કર, કહે છે. સમજાય છે? જુઓ! ઓળખાણ કર, એમ કહે છે. જે પરિણામે આત્માના સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને શાંતિ (થાય) એને જાણ અને જે પરસન્મુખના પરિણામ થાય તેને જાણ. બેયને જાણવાનું કહ્યું છે. જાણી શકતો હશે ત્યારે કીધું છે કે જાણ્યા વિના? સમજાણું કાંઈ? સમકિતીને પણ જેટલા પરિણામ હિંસાના, વિષયના, કામ, ક્રોધના પરિણામ આવે છે, અરે...! દયા, દાનના, ભક્તિ પણ આવે છે એને તું બંધના કારણ જાણ, એમ કહે છે. એને તું બંધના કારણ જાણ, એમ જાણ.

મુમુક્ષુ :- આજ્ઞા કરે છે.

ઉત્તર :- હા, વિજાણ. ઓળખાણ કર, ઓળખાણ. ‘તહ માવહુ પરિયાણિ’ ‘પરિયાણિ’ શબ્દ છે પાછો, જુઓ! આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અરે...! જ્ઞાન શું ન જાણે? ચૈતન્યજ્યોત ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણવાની તાકાતવાળું તત્ત્વ એ સાધક સ્વભાવ ને બાધકના પરિણામને કેમ ન જાણે? સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્માના જ્ઞાનની એક સમયની દશા જેને ત્રણકાળ ત્રણલોક એક સમયની પર્યાયમાં સમાઈ ગયા છે, એને જાણતા ત્રણકાળ ત્રણલોક જણાય જાય. એવી જ્ઞાનની દશા, એ સાધકપણામાં સ્વસન્મુખના પરિણામ અને પરસન્મુખના પરિણામ, એને બરાબર જાણી શકે છે. કહો, સમજાણું આમાં? પછી સમકિતી હો કે મિથ્યાત્વી હો. શુભપરિણામથી સમકિતીને પણ બંધ છે અને આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવસન્મુખના શુદ્ધભાવથી સમકિતીને સંવર અને નિર્જરા છે. આ રીતે તું જાણ, બીજું છે નહિ.

આ તો જેને ભઈ! જન્મ-મરણથી.. હેં? જન્મ-મરણ રહિત થવું હોય (એને માટે વાત છે). આ ચાર ગતિમાં ધોકા ખાવા હોય (તો) એ તો અનંતકાળથી ખાય છે. મરી ગયો, એમાં શું છે ધૂળમાં? સમજાણું કાંઈ? એક ભવમાંથી બીજે ભવે, બીજા ભવમાંથી ત્રીજે ભવે. જુઓ! રખડ્યા રખડ કરે છે કે નહિ? હેં? આત્મા તો અનાદિનો છે. આ શરીર આ આત્માની સાથે કાંઈ અનાદિનું છે? આ શરીર બીજું હતું, આના પહેલા બીજું હતું, એના પહેલા ત્રીજું, એના પહેલા ચોથું.. એમ અનંતકાળના અનંતા શરીરો આવ્યા ને ગયા, આવ્યા ને ગયા. ધૂળ. હેરાન.. હેરાન થઈ ગયો. એ..ઈ...! ‘આશિષ’! બે કલાક જો આમ મૌન રહી ગયો અને કંઈ બોલાય નહિ અને જો પડખું ન ફરે તો હાય.. હાય...! (કરવા માંડે). સમજાણું કાંઈ? અરે...રે...! કાંઈ પડખું ફરાતું નથી, અરે...! મને ક્યાંય હાથ (-સુખ) નથી, હોં! અકળામણ.. અકળામણ (થાય છે). અરે...! પણ શેની અકળામણ તને? અકળામણ તો તારા રાગની અકળામણ છે, પડખું ન ફરવાની નથી. એ... ‘મોહનભાઈ’! શું હશે? પડખું ફરાતું નથી, સબાકા આવે છે, આમ કરીએ તો આમ છે.. શું છે પણ? એ તો જડ છે. જડને કાંઈક સરખું કરી દે ને! મોટો બડકમદાર છો ને!

મુમુક્ષુ :- બડકમદાર એટલે?

ઉત્તર :- હોશિયાર. આમ કહે, અમે કંઈકના કરી દઈએ. કરને તારું કડનું (-કમરનું). એ.. અહીંથી આમ થયું. શું થયું? શું થાય છે ખબર પડતી નથી, એમ કહે. આમ કરવા જઈએ તો આમ થાય ને આમ કરવા જાય તો આમ થાય. કરે કોણ? એ જડની અવસ્થાના સન્મુખના અભિમાનના પરિણામ, એ બંધના કારણ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? તને ખબર નથી.

ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદની મૂર્તિ પ્રભુ છે. એના સન્મુખના પરિણામ તે જ તને એક હિતકર અને કલ્યાણનું કારણ છે. એ સિવાય કોઈ હિતકર, કલ્યાણનું કારણ છે નહિ. પછી અમારે ધંધો કે દિ' કરવો આ? કે દિ' કરી શકે છે ઈ? હેં? 'ચીમનભાઈ'! આ શું કર્યું? આ બધું શું કર્યું? માણસ હોશિયાર હોય તો પાંચ હજાર, દસ હજાર (કમાઈ) લે, લો! હેં? અમારે 'છોટાભાઈ' છે ને? ક્યાં ગયા? 'ભાવનગર' ગયા? ઈ 'છોટાભાઈ' કહેતા હતા. આપણને ક્યાં ખબર? આપણને કંઈ ખબર પડતી નથી. 'છોટાભાઈ' કહે, એ બેય જણા પાંચ હજાર, આઠ હજાર નભાવ્યા લ્યો. બીજાને વીસ હજાર થાય અને આને બાર હજાર, બેય માળા હોશિયાર બહુ! એમ થયું હશે કે નહિ? ધૂળમાંય થયું નથી. એ તો થવાનું હતું ને થયું. 'ચીમનભાઈ'! શું કહે છે? લ્યો! તમારું આ મકાન અત્યારે વીસ હજારની કિંમતનું ગણાય. પૂછ્યું ત્યારે 'શાંતિભાઈ' કહે, બાર હજાર. લ્યો! 'શાંતિભાઈ' કહે બાર હજાર. ઘણી કહે, બાર હજાર અને ઓલા કહે, વીસ હજાર. એ તો બહારના ઠાઠ ધૂળના છે. એને જરી લાગે, મગજ હોય, ઊભા હોય આમ ધ્યાન રાખે. મોઢા-બોઢા તે વખતે 'ચીમનભાઈ'ને કાળા થઈ જતા હતા. હા, હા. અહીં બપોરે વ્યાખ્યાનમાં આવતા. અત્યારે મોઢું છે એવું મોઢું તે દિ' નહોતું. મોઢું જરી આમ થઈ જતું, કાળું ને લાલ. લોહી ચડતું ને ઊભા રહેવું. ત્યાં ક્યાં છત્રી રાખીને ઊભા રહે? પણ ઈ કશાના પરિણામ થયા માટે એ કામ થયું એમ નથી. હાય...હા...! ભારે વાત, ભાઈ! સમજાણું? આહાહા...! ભારે શ્લોકો છે, બહુ ટૂંકા.. ટૂંકા.. ટૂંકા છે, લ્યો! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે... વચમાં તો એણે બહુ નાખ્યું છે, હોં! આ મુનિવ્રત, શ્રાવકના વ્રતનો રાગ એ તપનો રાગ, ભક્તિનો રાગ, પઠન-પાઠનનો રાગ અને મંત્રોના જપનો રાગ, એ બધો રાગ બંધનું કારણ છે. ઓલી કોર છે. ૭૦ પાને. સમજાય છે કાંઈ? એમ ઈ થોડું ઠીક નાખે છે. આ માળા અત્યારથી નથી કરતા? બધા કહી દીધા.

મોક્ષના કારણરૂપ ભાવ એક વીતરાગભાવ છે, શુદ્ધોપયોગ છે. નિશ્ચયરત્નત્રય એક જ મોક્ષનું કારણ છે. ભગવાનઆત્મા અંતરના શુદ્ધ સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને રમણતા, નિર્વિકલ્પતા, વીતરાગતા, શુદ્ધતાના પરિણામ પોતાના શુદ્ધ (સ્વરૂપને) અવલંબીને થયા એ એક જ સંવર અને નિર્જરારૂપ છે અને એ પોતે એક જ મુક્તિનો ઉપાય છે. સમજાણું

કાંઈ? પછી છેવટે (લીધું છે), આ રત્નત્રયધર્મ એકદેશ હોય તોપણ બંધનું કારણ નથી. ઓલો કહે છે ને? રત્નત્રયથી બંધ પણ થાય અને મુક્તિ પણ થાય. એને અનેકાંત કરવું છે. આવા ને આવા, કોણ જાણે જાગ્યા છે. હેં?

ઓલો બહારવટિયો હતો ને? 'જોગા ખુમાણ' શું કહેવાય ઈ? 'જોગીદાસ ખુમાણ'. દરબારનો બહારવટિયો હતો ને? 'ભાવનગર'નો. પછી 'ભાવનગર'માં કોઈક મરી ગયો. 'તપ્તસિંહજી' હાજરી (હતી). એ પોતે ખરખરો કરવા આવ્યા, હોં! રાજાના પાકા બહારવટિયા. આમ માથે થોડું લૂગડું રાખે ને? તો આવવું જોઈએ ને? ઈ તો રાજા છે. રાજા આમ બેઠા હતા, એ બોલ્યા, 'એ.. આ જોગીદાસ'. બીજા કહે, પકડો. 'તપ્તસિંહ' કહે, અરે...! આપણા મહેમાન છે. અત્યારે બીજું હોય? અત્યારે તો આપણા મહેમાન છે. બહારવટિયો, હોં! રાજનો પાકો બહારવટિયો. પણ અહીંયાં અત્યારે કેમ આવ્યા છે? આવ્યો છે એમ ન બોલે, હોં! દરબાર પોતે અત્યારે કેમ આવ્યા છે 'જોગી ખુમાણ'? આપ અમારા તો મહેમાન છે. કોઈપણ માણસ પોલીસને સાથે લઈને (નહિ જાય), અહીંથી તે બહાર સુધી કોઈ ન કરે, એની સાથે રહો. એમ કે, કોઈ વિરોધ ન કરે. એને જમાડી, કરી, મહેમાનગતી કરે કોઈ વચ્ચે વિરોધ ન કરે. સમજાણું? બહારવટિયા (ખરા) પણ કયે કામે આવ્યા છે? હેં? ખરખરે આવ્યા એને ન હોય. એટલો વિવેક એને છે.

અહીં કહે છે કે, આત્માના સ્વભાવનું ભાન અને જેટલો વિરોધભાવ ઉત્પન્ન થાય એને પોતે બરાબર જાણે. બંધનું કારણ તું છો. આદર ન આપે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- શુભભાવ બહારવટિયો છે?

ઉત્તર :- બહારવટિયો છે. એવો જ યોગ છે ને આ તો? યોગ આવ્યું ને? યોગા ખુમાણ. હમણાં આવ્યા નહોતા? તમારા આમાં કોઈ આવ્યા હતા. ઈ ગામના. હેં? આવ્યા હતા ને? ઈ કહેતા હતા. મહેમાન આવ્યા હતા. એમ આ આત્માના પુણ્ય-પાપના ભાવ બહારવટિયા છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- લોકો પુણ્ય કરે છે પાપ છોડીને.

ઉત્તર :- કોણ કરતું ને કોણ છોડતું? મૂઠ મફતનો છે. આ શરીર છૂટશે એટલે ફૂ... થઈને ચાલ્યો જઈશ. કોઈ તારા શરણભૂત નથી. ચાલ્યો જઈશ એમ ને એમ. આ બધા રજકણ ઓં.. ઓં.. રહી (જશે). સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, એકદેશ પણ આત્માની શુદ્ધતાના રત્નત્રયનો અંશ પ્રગટે, નિર્મળ આત્માને આશ્રયે, એ બંધ નથી, એ બંધનું કારણ છે જ નહિ. ખૂબ લીધું છે, હેઠે પણ બહુ સારું લીધું છે. જ્યારે સાધુ ધ્યાનસ્થ હોય ત્યારે નિવૃત્તિમાર્ગમાં ચડી જાય છે. ઠેઠ.. ઠેઠ બધે લીધું છે, ઘણું લીધું છે. આપણે ઉપરથી વાત આવી ગઈ. કહો, એ ચૌદ થઈ. (હવે) પંદર (ગાથા).

પુણ્યકર્મ મોક્ષસુખ આપી શકતું નથી.

અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ પુણ્ણુ વિ કરઈ અસેસુ।

તત્ત વિ ણુ પાવઙ્ગ સિદ્ધસુહુ પુણુ સંસાર ભમેસુ।।૧૫।।

નિજરૂપ જો નથી જાણતો, કરે પુણ્ય બસ પુણ્ય;

ભમે તો ય સંસારમાં, શિવસુખ કદી ન થાય. ૧૫.

અન્વયાર્થ :- (અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ) જો તું આત્માને નહિ જાણ (અસેસુ પુણ્ણુ વિ કરઈ) અને સર્વ પુણ્ય કર્મ કરતો રહીશ (તત્ત વિ સિદ્ધિ સુહુ ણ પાવઙ્ગ) તો પણ તું સિદ્ધનું સુખ પામીશ નહિ (પુણુ સંસાર ભમેસુ) ફરી ફરીને સંસારમાં જ ભ્રમણ કરીશ.

‘પુણ્યકર્મ મોક્ષસુખ આપી શકતું નથી.’

અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ પુણ્ણુ વિ કરઈ અસેસુ।

તત્ત વિ ણુ પાવઙ્ગ સિદ્ધસુહુ પુણુ સંસાર ભમેસુ।।૧૫।।

‘અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ’ જે કોઈ આત્મા પોતાનું શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપ, એનું જ્ઞાન અને વિશ્વાસ કરતો નથી અને એ સિવાય ‘સર્વ પુણ્ય...’ ભાષા જુઓ ‘અસેસુ પુણ્ણુ’ અશોષ પુણ્ય એટલે કે બધા પ્રકારના તારા દયાના, દાનના, ભક્તિના, વ્રતના, સાધુના આચરણના ને પંચ મહાવ્રતના, બાર વ્રતના જેટલા આચરણ તું કહે એ બધા ‘અસેસુ પુણ્ણુ વિ કરઈ’ જેટલા શુભભાવના આચરણ ઊંચામાં ઊંચા કહેવાય એવા બધા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ, પૂજા, શ્રાવક-સાધુના આચરણ.. સમજાય છે? પણ એ સાધક-ફાધક છે નહિ. હું?

મુમુક્ષુ :- બહારમાં દેખાય છે ને?

ઉત્તર :- બહારમાં શું દેખાય? લોકો તો મૂર્ખા હોય તો કહે. કહો, સમજાણું કાંઈ? જુઓને, શું શબ્દ છે? જુઓ!

‘અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ પુણ્ણુ વિ કરઈ અસેસુ।’ જુઓ! ‘અસેસુ’ છે ને? એટલે? ‘અસેસુ’ એટલે શું કહે છે? પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણના પરિણામ, જાવજીવ બ્રહ્મચર્ય, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય રાખવાના પરિણામ, જાવજીવ એક લંગોટી નહિ રાખવાના પરિણામ એમ અહીંયાં ‘અસેસુ’ છે ને? બાહ્ય ચીજનો એટલો બધો ત્યાગ કે, છેલ્લામાં છેલ્લો નવમી ત્રૈવેચક ગયો એવા અશોષ શુભ પરિણામ જેને થયા, પણ એ બધા બંધના કારણ છે. એ આત્માના ભાન વિના એ એકલું પુણ્ય મુક્તિનું કારણ નથી. આત્માના ભાનસહિત

હોય તો તેને ઓલા નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. નિમિત્ત કહેવામાં આવે એટલે કે એ કારણ છે નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

આત્મા પોતાના નિજ સ્વરૂપને, અહો! શુદ્ધ સ્વભાવનો ભંડાર ભગવાન. અરે...! એની એને ખબર ન મળે. અંતર્મુખમાં, અંતર્મુખમાં ઊંડો ભગવાન પૂર્ણાનંદ લઈને પડ્યો છે, એનો જેને વિશ્વાસ, એનું જ્ઞાન, એને જ્ઞેય બનાવ્યું નથી એ જીવ અશેષ કર્મ ગમે તે જાતના પંચ મહાવ્રતના, અઠ્યાવીસ મૂળગુણના, બાર-બાર મહિનાના અપવાસ (કરે), છ-છ મહિનાના અપવાસ (કરે) અને ભીક્ષા માટે જાય તો એક મમરા ને પાણી. મમરા કહે છે? શું કહે છે? મુરમુરા. હા, ઈ. ધાણી, ચોખાની ધાણી. અમારે એને મમરા કહે છે અને ધાણી કહે છે જુવારને. જુવારની બનાવે છે ને? જુવાર. હા, એ ચોખાની ધાણી. એ મમરા અને પાણી લ્યે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા એક રાગની ક્રિયાનો કર્તા નથી. એવું જેને ચૈતન્યનું અંતર જ્ઞાન, વિશ્વાસ, સ્થિરતા નથી એ આવા અશેષ પુણ્યકર્મ કરે 'તત્ત્વ વિ પુ પાવઙ્ગ સિદ્ધસુહુ'. તોપણ તે મુક્તિના સુખને પામતો નથી. એટલે (કે) તેને સંવર, નિર્જરા થતી નથી, એમ કહે છે.

ઈ સંવર, નિર્જરા કે દિ' છે? ઈ તો નિમિત્ત છે. નિમિત્ત ક્યારે કહેવાય? શુદ્ધ ઉપાદાન પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની, પૂર્ણાનંદની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને સ્થિરતાના સ્વભાવ શુદ્ધ ઉપાદાનથી પ્રગટ કર્યા તો એ વ્રતાદિના પરિણામ બંધના કારણ છે, એને નિમિત્ત તરીકે કહેવાય. છે બંધના કારણ. સમજાણું કાંઈ? નિમિત્ત દેખીને વાત કરી છે, એને વળગ્યા છે, માળા! આહાહા...!

'અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ' જેણે ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યરત્ન કંદ પ્રભુ, એની જેણે કિંમત ન કરી. અરે...! જેણે આત્માના સ્વભાવની વર્તમાન કિંમત ન કરી એ જીવો પુણ્યના પરિણામની કિંમત કરી, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ, જપના ભાવ કરી એની કિંમત કરીને આનાથી અમારું કલ્યાણ થશે, કહે છે કે, 'પુણુ પુણુ મમઙ્ગ', 'પુણુ સંસાર મમેસુ' ચાર ગતિમાં રખડશે અને કાંઈપણ જન્મ-મરણના અંતનો લાભ નહિ થાય. કહો, સમજાણું આમાં? કહો, 'મનસુખભાઈ'! શું ન્યાં તમારે ચાલે છે કે નહિ હિન્દુસ્તાન સાથે? હિન્દુસ્તાની ઓલા કાંઈક કહે, આ વળી કાંઈક કહે, બેય અંદરમાં ચાલે છે. એક દેરાસરમાં બે. સમજાણું કાંઈ? શું (કહ્યું)? છે કે નહિ એમાં?

'અહ પુણુ અપ્પા ણ વિ મુણહિ' ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વરૂપે રાગથી, દેહથી ભિન્ન જેની કિંમતું જ્ઞાનમાં પૂર્ણ થઈ શકે નહિ, તેવો જે પરમાત્માનો નિજ સ્વભાવ, એને જે જાણતો નથી તે 'પુણુ વિ કરઈ અસેસુ।' ભલે એ શુભભાવ અશેષ-બધી જાતના, હોં! બાર-બાર મહિનાના અપવાસ (કરે). ઘી ન ખાય, દૂધ ન પીવે, પરસ્ત્રીનો ત્યાગ, સ્વસ્ત્રીનો ત્યાગ, ચોવિયાર કરે, બ્રહ્મચર્ય પાળે, જાવજીવના ચોવિયાર. ચોવિયાર એટલે? ચાર. ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ. સમજાણું? રાત્રે ન ખાય. એ બધી ક્રિયાઓ અશેષ પુણ્યરૂપે છે. એનાથી

જરીયે ધર્મ નથી. આહાહા...! કહો, સમજાણું આમાં? આકરું પડે માણસને, ડોં! અરે... બાપા! અનંતકાળથી જન્મ-મરણના ધોકા ખાધા, ભાઈ!

કહે છે, આવું 'તો પણ...' એમ. આટલું કરવા છતાં પણ, એમ છે ને? 'તો પણ તું...' એમ. 'સિદ્ધનું સુખ પામીશ નહિ.' ભગવાનઆત્મામાં આનંદ છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો વિશ્વાસ તને નથી અને આવા પુણ્ય કરીને એનો વિશ્વાસ કર કે એમાંથી મુક્તિ થાય (તો) 'મમજ્ઞ' ચાર ગતિમાં રખડીશ પણ સુખ મળશે નહિ. એટલે આત્માના આનંદની પ્રાપ્તિ થશે નહિ. 'તત્ત્વ વિ સિદ્ધિ સુહુ ણ પાવજ્ઞ' 'તો પણ તું સિદ્ધનું સુખ પામીશ નહિ.'

'પુણું સંસાર મમેસુ' 'ફરી ફરીને સંસારમાં જ ભ્રમણ કરીશ.' લ્યો! સમજાણું? આહાહા...! આ સાધક અને સાધ્ય, 'પંચાસ્તિકાય'માં આવે ને? વ્યવહાર સાધક. પણ કહ્યું છે ને? કીધું, કઈ નય? નયનું અહીં શું કામ છે? નયનું શું કામ છે? અરે...! ભગવાન! બાપુ! ભાઈ! એમ કે, આ વ્યવહારને સાધક કહ્યું છે ને? નિશ્ચય સાધ્ય અને વ્યવહાર સાધક. ભલે તમે એને વ્યવહાર કહો, ચાલો. પણ વ્યવહારને સાધક કહ્યું છે ને? કઈ નયે? નયનું શું કામ છે? કીધું છે કે નહિ? એ..ઈ...! આણે બધું ઊંધું માર્યું લખાણ કરીને. ટીકા પ્રમાણે લખાણ સરખું કર્યું પછી હેઠે બચાવ કર્યો, એમ કહે છે, માળા! તમારા વાંધાઓ માટે એનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. હૈં? આહાહા...! ભગવાનનું વચન, શાસ્ત્રનું વચન છે કે નહિ? પણ વચન છે, બાપુ! ઈ કઈ નયે કહ્યું છે?

અહીં શું કહ્યું છે, જુઓને! કે, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના પ્રગટપણા વિના જે કાંઈ તારા દાન, દયા, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, લાખ (હોય) છેલ્લામાં છેલ્લી જે ક્રિયા કહેવાય, એમ અશેષ કીધી છે ને? છેલ્લામાં છેલ્લા તારા પરિણામ-શુભઉપયોગ જે હોય, (એ) કર તોપણ એ આત્માને સંવર, નિર્જરાનું કારણ નથી, એ બંધનું જ કારણ છે. પંચમકાળે પણ એ અને ચોથે કાળે પણ એ. એ વળી કાળફેરે ફેર છે એમ પણ નથી. ભાવ તો તે બંધનું જ કારણ છે.

'તો પણ તું સિદ્ધનું સુખ પામીશ નહિ.' 'પુણું સંસાર મમેસુ' 'ફરી ફરીને...' 'પુણું'નો અર્થ કર્યો, વારંવાર. 'ફરીને સંસારમાં જ ભ્રમણ કરીશ.' લ્યો! સમજાય છે? જુઓ! નીચે લખ્યું છે. હેઠે (બીજા પેરેગ્રાફની) ત્રીજી લીટી (છે). 'બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ છે. તે દ્રવ્યલિંગી સાધુનું ચારિત્ર પાળે છે. શાસ્ત્રોક્ત વ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ પાળે છે, તપ કરે છે, આત્મજ્ઞાન રહિત તપથી તે મહાન પુણ્ય બાંધીને નવમી ઐવેયક જઈને અહમિદ્ર થઈ જાય છે. આત્મજ્ઞાન વિના ત્યાંથી ચ્યવીને સંસાર-ભ્રમણમાં જ ફર્યા કરે છે.'

આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદનો અંતર આનંદનો વિશ્વાસ આવ્યા વિના આ વિશ્વાસે ચડી ગયો, પુણ્યને વિશ્વાસે (ચડી ગયો કે) આના કારણે (મુક્તિ થશે). તારો વિશ્વાસ ન્યાં ગયો. એ તો મિથ્યા વિશ્વાસ છે. સમજાણું કાંઈ? ખોટે વિશ્વાસે ચડી ગયો, ખોટે રસ્તે ચડી ગયો.

આહાહા..!

‘શુદ્ધઉપયોગ જ વાસ્તવમાં મોક્ષનું કારણ છે.’ આણે તો જરી આકરું કર્યું છે, હોં! ‘એ સિવાયની મન, વચન, કાયાની સર્વ પ્રવૃત્તિને પોતાનો ધર્મ ન સમજતાં બંધનો કરનાર અધર્મ સમજે છે.’ ૭૫ પાને છે. અધર્મ (વાંચીને) ઓલો રાડ નાખે. ‘વ્યવહારમાં શુભક્રિયાને ધર્મ કહે છે, પરંતુ નિશ્ચયથી જે બંધ કરે તે ધર્મ હોઈ શકે નહિ.’ આહાહા..! ખરેખર તો એણે ત્યાં સુધી લીધું છે, જરી આ તો એના શબ્દો છે, હોં! કે, સમ્યગ્દષ્ટિનો લાભ થાય છે, જ્યારે આત્માને આત્માનું ભાન અને સમ્યગ્દર્શન થાય છે, ‘તે સર્વ શુભ પ્રવૃત્તિઓથી અશુભ પ્રવૃત્તિઓની જેમ જ ઉદ્દાસ થાય છે. તે ન મુનિના વ્રત પાળવા ઇચ્છે છે ન શ્રાવકના.’ ઓલો પાછો વિકલ્પ છે ને? પાળવા ચાહે છે ઇ.

‘પરંતુ આત્મબળની કમીથી જ્યારે ઉપયોગ પોતાના આત્મામાં અધિક કાળ સ્થિર રહેતો નથી ત્યારે અશુભથી બચવા માટે તે શુભ કાર્ય કરે છે..’ કરે છે એમ કહેવામાં આવે છે. જુઓ! પહેલી એણે ના પાડી, હોં! ‘તે ન મુનિના વ્રત પાળવા ઇચ્છે છે ન શ્રાવકના.’ (એ વિકલ્પ) તો રાગ છે. એમ કેટલુંક ઠીક લખ્યું છે. વળી પાછું નિમિત્ત આવે ત્યારે જરી ગુલાંટ ખાય જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો કહે છે, અશેષ પુણ્યના જેટલા ભાવ હોય તેટલા કરવામાં આવે છતાં એનાથી ભિન્ન આત્મા ભગવાનનું ભાન ન કરે તો એને પરિભ્રમણ મટે નહિ. ચાર ગતિમાં રચળવાનું થાય પણ એના અવતાર કદી ઘટે નહિ. લ્યો! પૂરું થઈ ગયું. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

આમાં જ્ઞાયકસ્વભાવનો પુરુષાર્થ છે તેથી આ નિયતવાદ નથી!

શ્રોતા :- ગોમ્મટસારમાં તો નિયતવાદીને મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો છે ને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ગોમ્મટસારમાં જે નિયતવાદ કહ્યો છે તે તો સ્વછંદીનો છે. જે જીવ સર્વજને માનતો નથી, જ્ઞાનસ્વભાવનો નિર્ણય કરતો નથી, અંતરમાં વળીને સમાધાન કર્યું નથી, વિપરીત ભાવોના ઉછાળા પણ ઓછા કર્યા નથી, ‘જેમ થવાનું હશે તેમ થશે’ એમ કહીને માત્ર સ્વછંદી થાય છે અને મિથ્યાત્વને પોષે છે એવા જીવને ગોમ્મટસારમાં ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો છે. પરંતુ, જ્ઞાનસ્વભાવના નિર્ણય પૂર્વક જો આ ક્રમબદ્ધપર્યાયને સમજે તો જ્ઞાયકસ્વભાવ તરફના પુરુષાર્થ વડે મિથ્યાત્વ ને સ્વછંદ છૂટી જાય.

(આત્મધર્મ - ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)